

ZNANSTVENO PREUČEVANJE RELIGIJE: SAJ NE MISLITE RESNO!¹

Nekateri se že ob samem imenu "Združenje za znanstveno preučevanje religije" (SSSR - Society for the Scientific Study of Religion) stresejo od groze. Za druge predstavlja nekaj, kar že samo po sebi predstavlja religijo: hladnokrvno, objektivno, sistematično in natančno raziskovanje. Ali je ta koncept na nek način nesmiselna šala? Ali mogoče trdimo nekaj pomembnega, ko se označimo kot skupnost učejakov, ki so predani znanstvenemu preučevanju religije?

Moje osnovno vprašanje je: kako lahko "metode in politika udeležbe" vplivata na meta-vrednote, ki se nahajajo v samem jedru znanstvenega raziskovanja religij? Razpravljala bom o tem, kje se verjetno nahajajo člani SSSR - in kje nekateri od nas že stojimo - na trgu konstrukcij realnosti, ter na kakšen način lahko dejstvo, da delujemo na izjemno tekmovalnem trgu, ogrozi naše zahteve po posebnem "znanstvenem" statusu.

Čeprav upam, da bo to, kar imam povedati, pomembno za širšo množico, je to hkrati zelo osebna zgodba, ki sproža vprašanja, s katerimi sem se srečevala skupaj z ostalimi člani SSSR, in so rezultat naših raziskav novih religijskih gibanj (NRG). Mnogo konstrukcij izhaja iz mojih izkušenj, vendar pa bi večino lahko poiskali tudi v zgodbah, ki so jih povedali drugi. Moj cilj pa ni, da bi pripovedovala anekdote, temveč poskušam sprožiti številna vprašanja za javno razpravo, ki so se jih nekateri že dotaknili, v metodoloških knjigah pa še niso rutinsko obravnavana.

Večina od nas, ki smo bili vključeni v raziskave NRG v približno zadnji četrtini stoletja, smo z veseljem opazili, kako velik je splošni interes za preučevanje religij. Vendar pa so bili mnogi od nas tudi zmedeni in prizadeti, nekateri od nas zelo boleče, zaradi grožnje, da smo z našimi trditvami drugim pokazali, da je naše razumevanje gibanj bolj "znanstveno" - ali pa vsaj bolj uravnovešeno, objektivno in natančno - vsekakor manj pristransko, subjektivno in napačno - kot je njihovo.

To je vodilo k osnovnemu razmišljanju o tem, kako bi naše raziskovanje upravičili. Ali je to, kar delamo, res znanstveno preučevanje religije? Kaj sploh je znanstveno preučevanje religije? Do katere mere in zakaj lahko mi trdimo, da "vemo več" kot nekateri drugi, vključno s tistimi, ki priskrbijo gola dejstva naših raziskav? Prav tako se je potrebno vprašati, kje moramo biti pazljivi, da res priznamo "tisto, o čemer ne smemo govoriti" - vsaj ne kot oseba, ki trdi, da govori kot družboslovec? ...

* Eileen Barker je profesorica sociologije s posebnim poudarkom na preučevanju religije na London School of Economics, Houghton St, London.

¹ To je nekoliko spremenjena različica predsedniškega nagovora na letnem srečanju Združenja za znanstveno preučevanje religije v Raleighu, NC, novembra 1993. Prvič objavljeno v: E. Barker: *Journal for the Scientific study of Religion* 34, 1995: 287-310.

Primarne in sekundarne konstrukcije družbene realnosti

Analitično razlikovanje med primarnimi in sekundarnimi konstrukcijami realnosti je potrebno zaradi razprave same. Prve vključujejo osnovne podatke družboslovja, druge mnenja o prvih. Primarne konstrukcije o NRG so produkt neposrednih in posrednih interakcij med člani gibanja in, do neke mere, med člani in ostalim delom družbe.

Sekundarne konstrukcije so podobe o gibanju, ki jih v javni areni ponujajo sociologi in drugi, vključno s samim gibanjem. So torej bolj zavestne kot primarne, čeprav je lahko zavesten tudi del primarnih konstrukcij, sekundarne pa nikakor niso tudi vedno zavestno preiščene. Vendar pa je potrebno vedeti, da se razlika med primarnimi in sekundarnimi konstrukcijami zabriše, kadar upoštevamo širšo realnost. Torej, če se ukvarjamo s "sektantsko sceno" (kot na primer v tem članku), potem sekundarne konstrukcije, vključno s tistimi, ki jih oblikuje sociolog, vplivajo na spremembe in se morajo upoštevati kot del primarnih konstrukcij te družbene realnosti.

Koncept družbene realnosti je prežet z napetostmi in paradoksi. Apelira na realizem in idealizem, v kolikor ga imamo za objektivno realnost, katere obstoj ne more zanikati noben posameznik kake družbene skupine, kot ne more zanikati obstoja postavljenega zidu. Hkrati pa družbena realnost obstaja le kot skupek idej v glavah ljudi; če je nihče ne bi upošteval (pozitivno ali negativno, zavestno ali nezavestno), sploh ne bi obstajala (Berger in Luckmann, 1966). Z drugimi besedami, čeprav družbena realnost obstaja neodvisno od volje kateregakoli posameznika, lahko obstaja le v primeru, če jo človeški razum konstantno priznava in deluje kot medij, prek katerega se procesirajo kulturne ideje in pojmi ter vloge in pričakovanja, ki izhajajo iz njenega obstoja in se v njem končujejo.

Če gremo po stopinjah Wuthnowa (1987) in kot družboslovci poskušamo ugotoviti, kaj se dogaja, nimamo druge izbire, kot da sebe uporabimo za "medij". Robot se ne more ukvarjati z družboslovjem; ni sposoben razumevanja (Verstehen). Ne more pripomoči k našemu razumevanju, kot lahko logika pripomore k razumevanje nečesa, kar že poznamo. Imeti moramo tudi nekaj znanja o pomenu, ki ga imajo določene situacije za posameznika. Sposobni moramo biti razumeti, na kakšne načine lahko situacijo dojamemo.

Seveda pa je drugi ne bodo dojeli na enak način kot mi - niti dve osebi ne bosta dojeli neke situacije na enak način - nikoli nihče od nas ne razume ali dojema situacije enako kot nekdo drug. Vendar pa je - in to je prav tako pomembno - naše dojetje bolj ali manj deljeno. Če ga ne bi delili z drugimi, ne bi imeli družbe (ne bi bilo možnosti za razvoj družboslovja); če pa bi ga v celoti delili z drugimi, prav tako ne bi imeli družbe, ker ne bi bilo dinamike - nobene težnje k spremembam, pogajanju ali prilagajanju zunanjim okoliščinam.

Tě razlike med posameznimi dojetji družbene realnosti niso slučajne. Variacije so odvisne od dejavnikov, kot so človekove notranje značilnosti, njihove pretekle izkušnje, upanja, strahovi, interesi, domneve, vrednote in pričakovanja ter njihov družbeni položaj, od koder gledajo na realnost, s katero se soočajo. Novi konvertiti vidi NRG z ene perspektive, dozorel vodja z druge; perspektiva članov se razlikuje od perspektive nečlanov; različne skupine nečlanov dojemajo NRG v luči določenih svojih interesov.

Ne samo, da ljudje gibanja dojemajo z različnih perspektiv, tudi opisujejo in morda razlagajo jih na različne načine. Zavedno ali nezavedno izbirajo med značilnostmi, ki so jim na voljo. Kaj bo vključeno ali izključeno iz procesa oblikovanja njihovih sekundarnih konstrukcij zopet ni slučajna izbira, temveč nanjo odločilno vplivajo njihovi interesi.

Interesi nekaterih osebno ali profesionalno motiviranih sekundarnih konstrukcij lahko pripeljejo do več kot le pasivnega sprejemanja njihovega dojetanja. V želji, da bi okrepili podobo, ki je že bila zasnovana, se bodo nekateri postavili v položaj, kjer bodo to podobo lahko varovali pred nasprotovanji in/ali priskrbeli dokaze za potrditev le-te. Ostali, ki bi radi preizkusili svoje sekundarne konstrukcije ... pa bodo sistematično poskušali ovreči svoje hipoteze. Da bi to dosegli, se bodo aktivno lotili raziskave, ki vključuje kar se da natančno preiskovanje primarnih konstrukcij.

Vplivanje na spremembe

Ko sem bila študentka, je bil del konvencionalne modrosti metodologije, ki smo se jo učili, tudi to, da morajo biti družboslovci klinično oddaljeni opazovalci, ki opazijo, kaj se dogaja, vendar pa ne dovolijo, da bi te opazke vplivale na podatke. Takšna drža je do neke mere možna, kadar znanstvenik opazuje skozi refleksno steklo, gleda skrivaj posnet film ali bere dnevnik in drug pisni material. Vendar pa skupaj z ostalimi verjamem, da obstaja množica razlogov, ki jih navajam drugje (Barker, 1987), zaradi katerih tak pristop ni le težaven, temveč tudi metodološko neustrezen za raziskavo, ki je potrebna za oblikovanje sprejemljive sekundarne konstrukcije NRG. Nekatero podatke lahko dobimo le tako, da postanemo njihov del in tako igramo vlogo pri oblikovanju družbene konstrukcije realnosti. Rekla bi celo, da je fizično distanciranje od podatkov vredno graje - je razveljavitev družboslovčeve odgovornosti.

Takoj ko se odmaknemo od zadržanosti akademskega sveta in se vključimo v proces, ki ga preučujemo, seveda postavimo v nevarnost svojo prvotno čistost. Večina družboslovcev, ki deluje na tem področju, se zaveda svojega vpliva in ga upošteva pri analizi podatkov. Do kakšne mere lahko udeležba poveča ali zmanjša "znanstvenost" raziskave religije? Preden pa se začnemo ukvarjati s tem vprašanjem, naj navedem nekaj primerov za ponazoritev različnih načinov, kako sem se sama zavedla, da moja raziskava vpliva na spremembe podatkov.

Že sama prisotnost lahko vpliva na spremembe. Ko sem pričela z raziskavo o Združitveni cerkvi v zgodnjih 70., je bila to relativno zaprta skupnost s strogimi mejami, ki so razlikovale "nas" od "drugih". Dejstvo, da je v skupnosti živel nekdo, ki ni bil del "nas", je te meje ogrozilo in oslabilo, hkrati s tem pa tudi prepričanja in dejanja, ki so povezana z občutkom trdnosti skupine (Douglas, 1970).² Že samo

² Medtem, ko sem izvajala opazovanje z udeležbo v Londonskem vodilnem centru Združitvene cerkve, sem občasno naletela na nacionalnega vodjo. Sklenila sva tihi dogovor, da bova najbolje shajala drug z drugim, če razvijeva šaljiv odnos (Radcliffe-Brown, 1950). On me je skoraj neizbežno pozdravil z opominom: "Ne pozabi, lahko si samo z nami ali proti nam!", nakar sem jaz vedno odgovorila: "Jaz sem vendar objektivna sociologinja brez vrednot!". Nato sva se oba nekoliko nelagodno zasmejala in povedala kakšno šalo o tem, kdo komu dandanes pere možgane, potem pa sva šla vsak svojo pot.

dejstvo, da lahko outsider neprepustno mejo naredi prepustno, vpliva na skupino in njene člane na več konkretnih načinov. Neko dekle, na primer, skupnosti ni zapustilo, ker bi ji jaz tako svetovala, temveč, kot je sama povedala, jo je moj posebni obstoj - obstoj nekoga, ki lahko živi znotraj in zunaj - pripeljal do ugotovitve, da ji ni treba sprejeti toge odločitve med božjim ali hudičevim načinom življenja, temveč, da obstaja srednja pot, ki ji dovoljuje, da sledi alternativni poti služenja Bogu, brez zanikanja dobrih izkušenj, ki jih je imela znotraj skupnosti.

Hkrati obstaja tudi možnost, da so nekateri člani ostali v skupnosti nekoliko dlje kot bi v primeru, če se ne bi pojavil nek "strokovni tujec" (Barker, 1987). Moja prisotnost je nekaterim pomenila, da je bil med njimi nekdo, ki ni poročal vodstvu niti ni sodeloval z mediji, temveč so mu lahko zaupali svoje strahove in frustracije.

Postavljanje vprašanj (v formalnih intervjujih, splošnih razpravah ali v vprašalnikih), ki jih ni še nihče nikoli postavil, lahko pripelje do nepričakovanega "dviga zavesti". To ponazarjajo besede nekega respodenta: "Pripravilo me je do tega, da sem iz predala vzel nekatere stvari in si jih ogledal." Kot so mi povedali, je to včasih pripeljalo do globljega razumevanja teologije, zopet drugač pa je imelo za posledico naraščajoče vznemirjenje in sumničenje vodstva. Občasno je bila kot posledica skupinskega intervjuja vpeljana sprememba, ki je članom ponujala priložnost, da o stvareh, o katerih prej niso govorili, odprto razpravljajo. Predvidevam, da so bile tudi v nekem ameriškem ISKCON templju vpeljane radikalne spremembe po dnevu, ki sem ga tam preživela s skupino ženskih častilk, ki nikoli prej niso delile svojih občutkov o tem, kako jih obravnava moška hierarhija.

Med napredovanjem moje raziskave o NRG sem ugotovila, da postaja moj vpliv na dogajanje bolj zaveden. Najprej so me prosili naj posredujem med člani gibanja in njihovimi starši, ki so tudi predstavljali del mojih podatkov. Dejstvo, da sem lahko razlagala perspektivo gibanja nečlanom (in perspektivo nečlanov članom gibanja), je pomenilo, da je bila komunikacija pogosto povečana, prav tako pa je bilo povečano tudi prilagajanje stališčem ostalih, ko so dosegli in povečali razumevanje tega, kako stvari vidi "druga stran".

"Vplivanje na spremembe" tako ni postalo le rezultat interakcije iz oči v oči s tistimi posamezniki, ki so predstavljali del mojih podatkov. Objavljala sem knjige in članke, pojavljala sem se kot priča v sodnih primerih in dajala izjave v različnih medijih o svojem pojmovanju NRG, kar je pomenilo, da so bile moje ugotovitve predstavljene širši publiki. Kot drugi strokovnjaki, sem tudi sama ponujala alternativno perspektivo, ki je postavljala pod vprašaj mnogo že obstoječih sekundarnih konstrukcij in njihovih samo po sebi umevnih domnev. Na podatke nisem vplivala le v sklopu metodološkega postopka, temveč tudi v sklopu političnega delovanja.

Takoj ko so prišli rezultati moje raziskave v javnost, je postalo vedno bolj jasno, da jih bodo drugi poskušali izpodbijati. V začetku sem navezala stik s protisektantskim gibanjem (PSG) z nekoliko naivnim prepričanjem, da bi glede na to, da se vsi zanimamo za NRG, lahko izmenjali informacije, kar bilo v pomoč njim in meni. Moji poizkusi niso ostali le zavrženi, protisektanti so v polnem obsegu sprožili ad hominem napad na vse, kar sem kdaj povedala ali objavila v javnosti. Ker pa sem pri NRG opravila pomemben, vendar še daleč ne celoten del moje raziskave, sem bila za PSG očitno "na drugi strani." Na presenečenje in/ali v zabavo vseh, ki so me

poznali, so me označili za munija³, scientologinjo, fundamentalistično kristjanko ali ljubiteljico sekt - tisti bolj prijazni pa za nedolžno dušo, ki so jo zapeljala NRG. O tem, kaj sem povedala, so se redko spraševali - razen o izjavah, kar je še bolj nenavadno, za katere sem imela neizpodbitne dokaze. Prvi večji kamen spotike so bili podatki o članstvu, ki sem jih objavila, kar je vznejevoljilo Združitveno cerkev (ki ni želela, da bi se njeni člani ali splošna javnost zavedala občutnega preobrata) in razbesnelo tiste člane PSG, ki so vztrajali (in v nekaterih primerih še vedno vztrajajo), da gibanja uporabljajo tehnike nadzora duha, ki se jim ne da upreti in so nepreklicne - kar bi seveda pomenilo, da se številke članstva Združitvene cerkve vrtijo med sto tisoči, če ne že kar milijoni, vsekakor pa to ni le nekaj sto, o katerih sem poročala.

Premik stran od metodološke k bolj politično-etični vpletenosti v "sektantsko sceno" je postal še bolj izrazit, ko sem prišla do zaključka, da bi se nepotrebemu trpljenju in nesreči lahko dostikrat izognili, če bi družboslovne konstrukcije NRG lahko bolj ostro nastopile na trgu. Zadnje dejanje pred mojo odločitvijo je bil sestanek skupine za pomoč družinam znotraj PSG, na katerega je bila povabljena nekdanja članica NRG, ki jo imam za resno in pošteno, da bi povedala svojo zgodbo. Kmalu je postalo jasno, da stvari ne potekajo po načrtu. Upirala se je pritiskom s strani skupine, naj pove, kako je trpela, kako so jo zapeljali in kako je bila pod vplivom nadzora duha. Namigovali so na to, da ni res zapustila gibanja in da je odločena, da prevara zbrano družbo. Da bi prilili še malo olja na ogenj, je nekdo vprašal, če ima povedati karkoli, kar bi zbranim staršem pomagalo. Takrat je neka ženska vstala in zakričala: "Tega nočemo poslušati; to so samo laži in prevare. Sploh nič ne pomaga. Nočemo več poslušati." Na tej točki sem si prenehala zapisovati. Zdelo se je, da je treba narediti še kaj več.

Ob podpori britanske vlade in uveljavljenih cerkva sem ustanovila dobrodelno organizacijo INFORM (Information Network Focus on Religious Movements) z namenom, da bi zbirala in skrbela za informacije, ki bodo kar se da objektivne, uravnovešene in v koraku s časom. V sedmih letih, ki so sledila, je pisarno (na London School of Economics) kontaktiralo na tisoče sorodnikov in prijateljev članov NRG, nekdanjih članov, medijev, lokalna in nacionalna uprava, policija, socialni delavci, duhovniki v zaporih, šole, univerze, tradicionalne religije in sama NRG, ki so želeli informacije in pomoč (Barker, 1989a).

INFORM-a nisem ustanovila zato, da bi bil del moje raziskave, vendar pa je vsekakor pripomogel, da sem o "sektantski sceni" izvedela veliko več. Namen organizacije je bil, da uporabi strokovno znanje za pozivanje k oblikovanju alternativnih sekundarnih konstrukcij. Nisem se nameravala spopadati z Resnico v kakšnem ideološkem smislu, želela sem vsaj spodbijati neresnične trditve o NRG (tiste, ki prihajajo s strani NRG ali od drugod). Poleg neposrednega oskrbovanja z informacijami, zainteresirane napotimo k mednarodni mreži strokovnjakov, ki vključuje akademike, odvetnike, zdravnike in terapevte. Dvakrat letno organiziramo celodnevne seminarje o določenih temah (kot npr. Avtoriteta in odvisnost v NRG; Zakonodaja in NRG; Otroci in NRG; Zapuščanje NRG; Spremembe znotraj novih

---

³ Pripadnik Moonove Združitvene cerkve (op.ur.)

religij) z video projekcijami in predavatelji, med katerimi so akademiki in drugi strokovnjaki, starši članov, nekdanji in sedanji člani. Leta 1993 je štiridnevna konferenca o NRG in novi Evropi privabila več kot 200 udeležencev iz 23 različnih držav. Strokovno izobraženi svetovalci in terapevti se redno srečujejo, da bi izvedeli več o NRG in problemih, ki so z njimi povezani. Na voljo je vrsta literature, od brošur o posameznih gibanjih, do knjige, ki daje informacije in praktične predloge in je bila izdana za notranje ministrstvo pri državnem založniškem zavodu v Veliki Britaniji (Barker, 1989a). Osebe INFORM-a, vzgojitelji in drugi člani mreže predavajo v šolah, na univerzah, v lokalnih cerkvah in v mnogih drugih skupinah.

INFORM sebe ne vidi kot svetovalni center, opozarja pa na možne posledice številnih dejanj, od pridružitve novi religiji, pa do poskusov, da bi kakšnega člana neprostoovoljno odpeljali iz gibanja; koristen je tudi pri posredovanjih med člani in njihovimi družinami. Čeprav nima čarobne palice, s katero bi rešil vse probleme, pa je zanesljivost INFORM-ovih informacij in njegovo znanje o družbenih procesih, ki zadevajo odnos NRG z zunanjim svetom, pomenila, da je bil zmožen vzpostaviti nek odnos z NRG na tak način, da so zdaj mnoga pripravljena sodelovati pri problemih, kot so na primer ponovna povezovanja staršev in otrok ali vračanje denarja, ki so ga pridobili pod pritiskom. Skratka, politika INFORM-a je uporaba sekundarnih konstrukcij v skladu z logiko družboslovja, ki poskuša doseči rešitev problemov z izboljšavami in prilagoditvami, izogiba pa se "povečevanju odklonilnosti" in zaostrovanju problemov.

Smešno bi bilo pričakovati, da organizacija, kot je INFORM, ne bi imela opozicije. Vseeno pa je bila nepričakovana strupenost napadov s strani nekaterih NRG, PSG, nekaterih medijskih sekcij in majhnega števila posameznikov z nasprotnimi interesi. Še v poznih osemdestih se je zdelo, da britanska PSG več sredstev usmerjajo v poskuse, da bi diskreditirali nas, ne pa novih religij. Direktor moje univerze je prejel pisma z namigovanji, da bi bilo za njegove študente boljše, če bi me umaknili s fakultete. Član parlamenta, ki o našem delu ni vedel ničesar, bil pa je skrbno obvešččen s strani PSG, nas je v spodnjem domu britanskega parlamenta⁴ obtožil kopice neumnosti. Na Downing Street št. 10 (domovanje britanskega premiera, op.p.) je prispela peticija; radijski in televizijski programi, pa tudi številni članki v časopisju, so ponujali javnosti številne senzacije, ki so prikazovale INFORM, še posebej pa mene samo, kot nekaj in nekoga, ki za državo predstavlja veliko nevarnost.

Kakorkoli se morda zdi nenavadno, pa nam je bila negativna reklama na številne načine celo v pomoč - čeprav je vsekakor ne bi priporočila prijateljem. Spodbudila je temeljito preiskavo dela organizacije INFORM s strani notranjega ministrstva, kar je njegovo prvotno triletno financiranje podaljšalo še za tri leta, usluge INFORM-a pa ministrstvo uporablja še danes. Tudi uveljavljene cerkve, večje sekcije bolj odgovornih medijev in nešteti posamezniki so mnenja, da so INFORM-ove uravnotežene informacije, ki jih opozarjajo na potencialne probleme in hkrati pomirjajo nepotrebne strahove, občutno bolj v pomoč kot tiste senzacionalne in enostranske, ki jih priskrbi njegova konkurenca.

⁴ Na žalost so člani parlamenta zaščiteni s "poslansko imuniteto" in jih ne moremo tožiti za nekaj, kar so izrekli znotraj parlamenta. Če to ne bi bilo tako, bi INFORM morda lahko na mah rešil vse svoje finančne težave!

Bitka se seveda nadaljuje. Medtem ko na spremembe vplivamo mi, hkrati tudi sekundarne konstrukcije drugih ljudi vplivajo na spremembe v "sektantski sceni" in pri nas. Preden pa se posvetimo metodološkimi, etičnim in političnim implikacijam takšne vpletenosti, pa si pogledajmo še preostali del tržišča in primerjajmo sekundarne konstrukcije družboslovja s konkurenco.

Konkurenti

Tabela 1 povzema nekatere osnovne razlike med šestimi idealnimi tipi oblikovalcev sekundarnih konstrukcij: med sociologi in drugimi, ki so vključeni v znanstveno preučevanje religije, samimi člani novih religij, protisektantskim gibanjem, mediji, zakonodajci in terapevti (prve štiri skupine so podrobneje analizirane v Barker 1993a). Izbira tipov temelji na dejstvu, da imajo ti še posebno mesto v konkurenci z družboslovci. Tabela bi lahko še razširili, tako da bi vključevala tudi policijo, socialno službo, duhovništvo, teologe, pedagoge in številne druge kategorije.

Pri tem je potrebno poudariti, da tukaj ne gre zgolj za osebno težnjo k določenim rezultatom, prav tako ni vprašanje, ali so posamezni konstruktorji učinkoviti, neumni, pošteni ali dajejo lažne podatke pri opisovanju novih religij. Ukvarjamo se z vajo v sociologiji znanja, v preiskovanju, kako lahko socio-logika skupinskih ciljev in interesov povzroči sistematične razlike med različnimi sekundarnimi konstrukcijami.

Sociologija religije

Ožji cilji tistih, ki se ukvarjajo z znanstvenim preučevanjem religije, se od posameznika do posameznika seveda razlikujejo, večina pa se bo strinjala, da želijo predstaviti kar se da natančno, objektivno in nepristransko mnenje. Socialne skupine in podobne pojave poskušajo opisati, razumeti in razložiti kot močne strukture, komunikacijske mreže in sisteme prepričanj, ki članom omogočajo (ali preprečujejo), da počnejo to, kar v drugih družbenih situacijah niso mogli (ali so morali) početi. Družboslovci želijo tudi raziskovati in utemeljiti vrsto različnih zaznavanj posameznih akterjev in hkrati oceniti posledice takšnih razlik. Znotraj družbene realnosti so zakonitosti družboslovja relativne v družbenem prostoru in času na način, kot so zakoni narave le redko. Vendar pa sociološke konstrukcije vključujejo izjave, ki se lahko empirično ovržejo, kar sovпада z logiko znanosti, da so metode in rezultati raziskav na voljo javnim razpravam: "Pomembno orodje za naš napredek je kritika" (Popper, 1972: 34).

Tabela 1: Konkurenčne logike v sekundarnih konstrukcijah realnosti

sekundarne konstrukcije	interes in/ali namen	metoda	podatki izbrani za vključitev	sistematično izključeni podatki	oblika komunikacije	Razmerje do soc. religije
sociologija religije	Nepriistranski & objektivni sociološki opis; razumevanje & razlaga	Primerjava; metodološki agnosticizem; intervju; vprašalnik; opazovanje	Individualni & družbeni nivo; kontrolne skupine; širši kontekst	Ne-empirična evalvacija; transcendentne spremenljivke; definicijska bistvenost	Strokovne publikacije; prek drugih sekundarnih konstrukcij	Učinek raziskovalnih metod; učinek uporabnosti raziskave
NRG	Primarna konstrukcija; dober PR, promoviranje prepričanj	Selektivna presoja primarnih konstrukcij	Lepo obnašanje; nadnaravne trditve	Slabo ogrođje; ezoterična spoznanja	Literatura; pričevanje	Nadzor dostopa; uporaba pozitivnih dokazov
PSG	Opozarja; razkriva; nadzoruje; uničuje	Nekdanji člani; starši; mediji (lahko krožijo)	Zgodbe o grozodejstvih	Lepo obnašanje; spremembe na bolje	Lobiranje; interni časopis; mediji	Uporaba negativnih podatkov; napad, kadar so podatki pozitivni
mediji	Dobre zgodbe; pridobivanje/ohranjanje bralcev, gledalcev, in/ali poslušalcev	Intervjuji, kjer je lahek dostop &/ali oseba, pripravljena govoriti; raziskovalno novinarstvo; objave;	Aktualni; relevantni; senzacionalni	Vsakodnevni; 'normalni'; neizjemni	Časopisi, revije, TV, radio; široka publika; neobstoja; težko preverljiva	Bolj zaželena uporaba PSG, v primeru komplemen-tarnih interesov - soc. r. bolj uporabljena, če je kaj novega, zbuja usmiljenje, je seksi &/ali senzacionalno
zakonodaja	"pravica" v skladu s pravnim sistemom države; dobljeni posamezni primeri	Nastopa kot nasprotnik; se sooča; pozitivno vs negativno	Dokazi dveh nasprotnih strani; strokovne priče; pravni presedan	Nevtralno stališče, nevtralne izjave; za primer nepomembno; nedostopni dokazi	Pravno mnenje; splošno pravo; medijska poročila	Nepriistranski strokovnjak ali prodana duša?
terapevti	Pomoč strankam, da si opomorejo in se spopadejo z "realnostjo"	Poslušajo, sprejemajo in/ali oblikujejo strankino pojmovanje realnosti	Posameznikovo dožemanje; pragmatične razlage	Druge različice realnosti	Neposredno s stranko; sodišča; mediji; profesionalni skrbniki	Tekmovalnost nad pomembnostjo 'celote' & strokovnega znanja

Nekateri verjamejo, da je naloga znanosti ta, da išče resnico, vso resnico in samo resnico. S tem se ne strinjam. Nihče nikoli ne govori vse resnice; nihče tudi ne more. Vse sekundarne konstrukcije so sestavljene hkrati iz več in manj kot primarne konstrukcije. Čeprav iščemo samo resnico, v smislu, da smo predani natančnosti in izločanju neresnic iz naših konstrukcij in konstrukcij drugih, družboslovci vseeno izbiramo, kaj bo vključeno v naše konstrukcije, s tem da izločimo nekatere vidike, ki jih drugi vključijo, in vključimo nekatere, ki jih drugi ne.

Družboslovci ne vključujejo in izključujejo le iz metodoloških razlogov, temveč, kar je morda paradoksalno, tudi zato, ker se le na tak način razumevanje primarnih konstrukcij lahko prenaša na druge. Včasih uporabljam primer igralca, ki igra dolgočasneža, da bi ilustrirala, kako pomembno je, da originala ne posnemamo preveč natančno. Igralcu uspeva posredovati bistvo dolgočasneža le tako, da ni dolgočasen. Če torej želimo posredovati bistvo NRG, moramo družboslovci "interpretirati" in "prevesti" primarne konstrukcije, da publika lahko razume, kar se je zdelo nerazumljivo, ko so se z gibanji ukvarjali sami. Raelovci lahko svojim staršem povedo, kaj pomeni biti raelovec, vendar to še ne pomeni, da bodo starši to slišali. Popolnoma brez pomena bi bilo, da bi sociologi preprosto ponovili, kar je ta raelovec povedal in naredil - povedano in storjeno je treba postaviti v širši kontekst. Staršem moramo ponuditi oboje, več in hkrati manj - manj, tako da jim ne povemo tistega, kar se zdi nepomembno (da si ščetkajo zobe vsako jutro) - več, tako da dodamo informacije, ki povežejo to, v kar starši verjamejo in kaj počnejo, z njihovim razumevanjem. Ravno zato pa moramo vedeti, v kaj raelovci verjamejo in kaj počnejo, hkrati pa tudi, kaj so starši sposobni razumeti. Selektivni torej nismo v smislu širjenja neresnic ali prikrievanja le-teh.

Družboslovne konstrukcije tako izključujejo podrobnosti, ki se ne zdijo posebej pomembne. Delna odločitev o tem, kaj je v našem interesu, je odvisna od tega, kaj imamo mi in naša potencialna publika za koristno znanje - bodisi zato, ker verjamemo, da bo pripomoglo k našemu splošnemu razumevanju družbenega obnašanja, ali pa, ker verjamemo, da je lahko praktično uporabno pri realiziranju naših interesov ali interesov družbe.

Nadalje družboslovne konstrukcije izključujejo teološko sodbo. Sociologija religije se ukvarja s tem, kdo kaj verjame v danih okoliščinah, kako lahko prepričanja postanejo del kulturnega okolja in so uporabljena za interpretiranje človekovih izkušenj ter kakšne so lahko posledice vztrajanja pri tem prepričanju; ne more pa zanikati ali potrditi ideološkega prepričanja. Družboslovci morajo ostati metodološki agnostiki. Epistemologija empirične znanosti ne more vedeti ali so Bog, bogovi, hudič, angeli, zlobni duhovi in Sveti Duh delovali kot samostojne spremenljivke; čudeži pa že po definiciji presegajo področje znanosti.

Družboslovci se tudi dogovorijo o pomenih določenih konceptov ali pa v raziskavah uporabljajo idealne tipe (Weber, 1974:92), ne morejo pa trditi, da so te definicije pravilne ali napačne. Trdijo lahko le, da so bolj ali manj uporabne. Seveda so koncepti (podatki) "dani", v smislu, da so del primarnih konstrukcij, naša mnenja pa poročajo o tem, kaj ljudje menijo o konceptih kot je "religija". Opažamo tudi, da razne skupine te definicije uporabljajo, se o njih pogajajo ali z njimi manipulirajo, da bi uresničili svoje interese (Barker, 1994; Douglas, 1966)...

Večina družboslovcev se bo verjetno strinjala, da bi se morali truditi, da bi iz zbirk in analiz podatkov izključili lastne subjektivne ocene.... Vse metodološke knjige pričajo o tem, da obstaja veliko načinov, kako lahko naše vrednote vendarle vstopijo v raziskavo in popačijo rezultate: realnost, ki je predmet naše raziskave, lahko interpretiramo le, če uporabimo lastne subjektivne zaznave; koncepti so lahko obremenjeni z vrednotami; delamo lahko z nepreverjenimi predpostavkami, ki se lahko vpletejo v naše zaznave; in podobno. Vendar pa se poskušamo takšnih ovir zavedati in jim kljubovati z različnimi tehnikami, da bi oblikovali opise, ki so kar se da objektivni, v smislu, da se ukvarjajo s predmetom raziskave, ne pa s subjektivnim mnenjem nas ali drugih.

Družboslovci v mnogo primerih izberejo predmet, ki jih zanima in za katerega menijo, da ga je res potrebno raziskati.... Vsaj v teoriji to ne bi smelo vplivati na rezultate raziskave. Podobno se lahko družboslovci sprašujejo tudi o uporabi rezultatov njihove raziskave - ti naj se, na primer, uporabijo z namenom izboljšati razumevanje in zvišati toleranco drugih... zopet pa je moč ta del, vsaj v teoriji, ločiti od same raziskave.

Samo dejstvo, da imajo ljudje, ki so predmet sociologove raziskave, trdne vrednote, je vsaj teoretično nepomembno za vrednote raziskovalca/-ke, v kolikor le-ta poskuša ugotoviti, do katere mere je to v njegovi/njeni raziskavi sploh aktualno vprašanje.... Na težave pri doseganju zastavljenega cilja lahko seveda opozorimo sami, lahko pa predlagamo, da je cilj mogoče doseči le z uporabo sredstev, ki bi oskrnila naše vrednote ali zastavljene cilje (ali pa bi to bila posledica uporabe takšnih sredstev) (Barker, 1993b; Runciman, 1969)....

Družboslovje ne le izključuje ideoloških, definicijskih in evalvacijskih vprašanj, temveč tudi vključuje interese, ki segajo nad področje kateregakoli NRG, ki je predmet raziskave. Preučevanje primarnih konstrukcij s pomočjo intervjujev, vprašalnikov, opazovanja z udeležbo in raziskavo pisnih virov moramo nadgraditi še s podatki iz dodatnih virov, od katerih so lahko vsi nujno potrebni, pa vendar ne zadostujejo za celotno sliko, ki jo mora oblikovati sociolog (Barker, 1984: 124-33). Pri ljudeh, ki so posamezne člane poznali pred in po vključitvi v gibanje, lahko preverimo, od kod ti člani "prihajajo". Nekdanji člani predstavljajo neprecenljiv vir dodatnih informacij ter hkrati vir za preverjanje verodostojnosti izjav sedanjih članov. Potrebno pa se je tudi zavedati, da noben član (sedanji ali nekdanji) ne more vedeti vsega, kar se dogaja v gibanju. Sociološka konstrukcija NRG zahteva tudi informacije o tistih, ki nimajo nobene povezave z gibanjem. Razlog za to najdemo v temeljni komponenti znanosti - komparativni metodi, ki tako NRG postavi v širši referenčni okvir, kar celotno enačbo uravnovesi. Da pa bi lahko razumeli in preizkusili "katera spremenljivka se s čim spreminja", moramo svojo primarno konstrukcijo primerjati z drugimi primarnimi konstrukcijami, tako da uporabimo kontrolne skupine (čeprav je to v monografijah postalo že prav zastrašujoče redko) in tehnike za testiranje medsebojne odvisnosti, kot je statistična manipulacija podatkov celotnega prebivalstva. Takšna orodja stroke so namenjena vsaj minimalnemu izločevanju napak, ki bi se v nasprotnem primeru pojavljale.

Nove religije

V interesu NRG je, da pridobivajo nove člane in morda politične in finančne ter pravne ugodnosti, tako da na javnem področju predstavljajo sekundarno konstrukcijo svoje primarne realnosti. Kot pri večini organizacij bi tudi od gibanja pričakovali, da bo izbralo tiste vidike, ki ga kažejo v kar najboljši luči in bo skrivalo svoje slabše plati. V nasprotju družboslovcev se NRG opirajo na ne-empirična odkritja, da bi opisali in razložili vsaj del svoje konstrukcije realnosti (na primer, da je Bog odgovoren za odkritja in spreobrnitve in/ali, da so zlobne sile odgovorne za stvari, ki gredo narobe); gibanje si tudi prizadeva širiti resnico svojih teoloških naukov - razen v primeru, če so to ezoterična spoznanja, ki morajo ostati skrivnost.

Nedvomno je NRG privilegirano v smislu dostopa do svoje realnosti - vendar pa bi lahko razpravljali o tem, kako njihova vpletenost vpliva na to, da ne morejo ali ne želijo videti kaj se dogaja z isto mero objektivnosti kot nečlani (Wilson, 1970:ix-xiii). Seveda pa obstajajo tudi člani NRG, kot sta Mickler (1980, 1992) in Jules-Rosette (1975), ki so kot družboslovci opravili izvrstno delo v svojih NRG.

Protisektantsko gibanje (PSG)

PSG vključuje široko množico organizacij, katerih člani so zaskrbljeni starši, nekdanji člani gibanj, profesionalni odprogramerji in "svetovalci ob izstopu". V nekem smislu lahko PSG obravnavamo kot zrcalno sliko NRG. Obe skupini težita k jasnemu razlikovanju med "nami" in "njimi"; ob tem NRG izbirajo le dobre aspekte, PSG pa le slabe. PSG običajno govori o "destruktivnih sektah" in meče v isti koš vsa NRG, kot da so ena sama celota, grehi enega pa hkrati grehi vseh. Vsak dokaz ali argument, ki bi lahko še zapletel ali spodbijal njihovo negativno konstrukcijo (ali na novo vpeljana reformo), pa raje ignorirajo ali odklonijo, kot pa da bi ga zanikali.⁵

Kot lobisti morajo biti protisektanti aktivni ne le pri promoviranju svojih konstrukcij, temveč tudi pri zanikanju in zavračanju drugih konstrukcij ter klevetanju ostalih konstruktorjev.⁶ Sociološke sekundarne konstrukcije se PSG lahko zdijo bolj grozeče od konstrukcij NRG, pri katerih obstaja večja verjetnost, da se bodo skladale z PSG tam, kjer obstajajo jasne meje; pripomorejo lahko celo h krepitvi protisektantskega položaja, tako da se nanj odzivajo na nedvoumno negativen način, zaostrijo proces "povečevanja odklonilnosti" in s tam upravičijo nadaljnje obtožbe PSG.

---

⁵ Teološko motivirani "kontrasektanti" (countercult), katerih glavni interesi so to, kar sami pojmujejo kot heretična in/ali bogokletna prepričanja gibanj, bolj verjetno uporabljajo lastno hermenevotiko Svetega pisma, da bi ourgli prepričanja NRG (Introvigne, 1995). Prav tako kot protisektanti ignorirajo vsakršne pozitivne vidike NRG, kontrasektanti običajno ignorirajo vse točke, kjer se njihovo prepričanje prekriva s prepričanjem NRG.

⁶ Moj kolega je nekoč srečal aktivno protisektantko, ki mu je rekla, da ne delam drugega, kot da hvalim sekte. Precej presenečeno jo je potem vprašal, kaj je brala. "Oh, še na misel mi ne pride, da bi brala kaj od tega, kar je napisala ona!" je odgovorila.

Družboslovci, predstavniki medijev, zakonodaja in terapevti imajo profesionalni interes, da bi njihove sekundarne konstrukcije dosegle smotrne cilje, ne pričakujejo pa, da bodo zaradi svojega dela z NRG pridobili dosti več kot bi zaradi dobro opravljenega dela na kakšnem drugem področju. Če si pogledamo PSG in NRG, lahko vidimo, da večina povprečnih članov svoje delo opravlja na zgolj prostovoljni bazi ali morda z nekaj več dohodka kot so stroški preživljanja, ker verjamejo, včasih precej goreče, da je to, kar počnejo, prav - njihovo poslanstvo je boj proti zlu.

NRG imajo seveda tudi "karizmatične voditelje", PSG pa "vodilne strokovnjake", oboji pa lahko imajo ogromne finančne koristi, ker so bile njihove konstrukcije realnosti sprejete. Zgodbe o bogastvu v rokah Sun Myung Moona, L. Ron Hubbarda ali Bhagwan Rajneesa (s 97 Rolls Royceja in zbirko ur Rolex) so dovolj zgovorne. Manj znano pa je, kaj se dogaja z ogromno količino denarja, ki se uporablja za podporo tez o pranju možganov in nadzoru duha v sekundarnih konstrukcijah PSG. Na eni strani lahko "odprogramerji" in do manjše mere tudi "svetovalci ob izstopu" zaračunavajo deset tisoče dolarjev za svoje usluge; na drugi strani pa tudi "strokovne priče" v sodnih postopkih zaračunavajo strahotno visoke honorarje za podajanje dokazov o pranju možganov. Še najbolje pa lahko vplete ne vsote prikažemo z dejstvom, da sta Richard Ofshe in Margaret Singer pred kratkim poskušala tožiti nekatere člane SSSR in tudi Ameriško združenje sociologov ter Ameriško združenje psihologov za več deset milijonov dolarjev izgube dobička, potem ko je bilo na sodišču sklenjeno, da njuni teoriji o nadzoru duha in pranju možganov nimata zadostne znanstvene podlage. (Končni rezultat je bil ta, da sta morala Singer in Ofshe poravnati precej visoke pravne stroške obeh strani.) Zato tudi ni presenetljivo, da je postalo ob takih vsotah vprašanje nadzora duha eno najostrejših vzrokov spora.

Ostro zastavljena perspektiva PSG o "njih/nas" se odraža v dejstvu, da PSG pogosto deluje pod pretvezo tajnosti. Ne le NRG, tudi družboslovcem je prepovedan dostop do t.i. sestankov odprtega tipa, prošnje za podatke in dokaze, ki bi lahko potrdili izjave v konstrukcijah realnosti PSG pa praviloma zavrnejo. Neki protisektant, ki konstantno trdi, da NRG za pridobivanje novih članov uporabljajo hipnozo, mi noče povedati, o katerih gibanjih govori, češ da mi ne zaupa, ker sem "na drugi strani". Ostale informacije, ki pa menda niso zaupne in bi pričakovali, da jih bo PSG radodarno širila naokoli, pa so ljubosumno varovane. Skrivnostnost je seveda popolnoma razumljiva, kadar zadeva načrtovanje nelegalnih ugrabitev in odprogramiranja.

Na podlagi svojih ciljev, PSG ne poudarja objektivnosti niti ravnovesja v svojih sekundarnih konstrukcijah realnosti - člani pravzaprav pogosto celo odkrito priznajo, da smatrajo uravnovešeno prikazovanje dejstev kontraproduktivno. Nekoč je urednik časopisa, v katerem sem objavila svoj članek, prejel telefonski klic od takratnega predsednika FAIR-a (Family Action Information and Rescue), v katerem je ta protestiral, češ da "je članek Eileen Barker tako uravnovešen in objektivni, da zahteva pravico, da to ravnovesje poruši."

Že v skladu s svojimi principi protisektanti dostikrat zavračajo neposreden stik s primarnimi konstrukcijami kot virom informacij. To opravičujejo s premiso, da so sekte tako rekoč že po definiciji nagnjene k prevaram in verjetno nevarne. Zato

tudi podatki za zgodbe PSG največkrat prihajajo s strani zaskrbljenih staršev, razočaranih nekdanjih članov in negativnih poročil medijev. Pogosto krožijo tudi letaki z objavami "zgodb o grozodejstvih" s strani PSG, ki zaskrbljene starše opozarjajo na negativne vidike gibanj, katerih člani so njihovi otroci (Shupe in Bromley, 1980). Odprogramerji in "svetovalci ob izstopu" nekdanje člane učijo o tem, da so jim v gibanju oprali možgane, ter da se naj njihova celotna izkušnja interpretira negativno (Lewis, 1986; Solomon, 1981; Wright, 1987). Tudi mediji zgodbe pogosto poiščejo pri PSG, ta pa nato dejstvo, da je bila zgodba objavljena v tisku, izrabijo kot dokaz, da je bila tako tudi neodvisno preverjena. Obstajajo tudi primeri, ko so mediji dodali tudi dokaze, ki so trditve v zgodbi PSG ovrgli. PSG se je nato nedolžno spraševal, zakaj je sploh potrebno odpirati vprašanja, saj ni dima brez ognja - čeprav so ta ogenj zanetili sami...

Nekatere razlike v interesih PSG in družboslovcev je na letnem srečanju FAIR-a leta 1990 jasno navedel takratni predsednik, zdaj že pokojni Lord Rodney: Večina nas je danes tu, ker smo zaskrbljeni zaradi sekt. Ta skrb v večini primerov izhaja iz naših osebnih izkušenj ... Verjamem, da je v večini primerov ta skrb nesebična in motivirana z željo, da bi bilo drugim prihranjeno to, kar smo doživeli mi. Nekateri nas obtožujejo, da smo preveč sentimentalni in pretiravamo z našimi dejanji; nekateri od nas mogoče res, vendar z dobrim razlogom: težko je ostati miren in zbran, če vidiš, da tvoja družina razpada.

So tudi taki - večinoma akademiki - ki te sekte preučujejo trezno in logično: kaj ljudi motivira, da se jim pridružijo, so to svobodni predstavniki, koliko časa povprečni član ostane v sekti in tako naprej. Nič nimam proti takemu pristopu, vendar pa menim, da tisti, ki tak pristop uporabljajo, ne morejo oceniti prisotnega človeškega trpljenja. Nikomur ne želim nič slabega, vendar pa si naj predstavljajo, da sekta zavede nekoga, ki ga imajo radi. Kako nepristranski bodo potem še lahko ostali? Moj naslednji pomislek je ta, da njihovo druženje s sektami le-tem pomaga pri iskanju verodostojnosti. Zakaj bi bili sicer dobrodošli na njihovih sestankih in objavljeni v njihovih časopisih! Dame in gospodje, dejavnosti sekt imate lahko za nesocialne, zmotne in uničujoče za obstoj družine - ali pa tudi ne. Mislim le, da ne moremo sedeti križem rok (FAIR News Autumn, 1990:1).

V nasprotju od nekaterih protisektantov, ki ne želijo imeti opravka z mano, da se ne bi okužili, pa je Lord Rodney sprejel moje povabilo na kosilo v LSE (London School of Economics) in je bil tudi tako prijazen, da me je nekajkrat povabil v Zgornji dom na čaj... Vsakokrat mi je zagotovil, da se sicer strinja z dejstvi, ki jih navajam, vendar pa ostro ugovarja mojemu "kaljenju vode" s tem, ko vključujem ocene in informacije o gibanjih, ki bi lahko bile razumljene tako, kot da vključujejo gibanja celo nekatere nenevarne vidike. "Ljudje te ne morejo slišati, če tvoje sporočilo ni jasno - vi jih le zmedete," je vztrajal. Do neke mere je imel prav.

Mediji

Glavni interes množičnih medijev je dobra zgodba, ki bo ohranjala zvestobo bralcev, gledalcev in/ali poslušalcev ter, če je možno, pridobila novo publiko. Ne

zanimajo se za prikazovanje vsakdanjih zgodb o tem, kako "običajen" je lahko dan v NRG ali celo, kakšna zadovoljstva lahko nudi svojim članom - razen v primeru, če jih lahko prikaže kot sleparske, neresnične ali senzacionalne. Mediji skoraj vedno delajo na kratek rok - zelo kratek, v primerjavi z meseci in leti, ki jih akademiki porabijo za svoje raziskave. Omejeni so tudi s časom in prostorom za predstavitev svoje zgodbe. Le redko se elektronski mediji osredotočijo na eno samo temo za več kot trideset minut in le redko ji tiskani mediji namenijo več kot le nekaj sto besed.⁷

Zaradi časovnega in prostorskega pritiska člani medijev zbirajo podatke le pri virih, ki so dostopni in priskrbijo dobre citate. "Žalujoča mati" ali "Človek, ki je prekršil zakon, da bi rešil nemočno žrtev iz krempljev bizarne sekte" nosita veliko močnejšo sporočilno vrednost kot "Pripadnik sekte redno obiskuje svojo mamo," "Muni je vse izpite izdelal z dobrimi ocenami" - ali kot kak akademik, ki je poln dolgoveznih razlag. Mnogi mediji (nikakor pa ne vsi) izjemno neradi povprašajo tudi člane NRG o njihovih pojmovanjih realnosti in so prej pripravljene odkloniti objave gibanj kot pa informacije, ki jih priskrbi PSG. To se morda zdi presenetljivo tistim, ki so kdaj preučevali NRG in vedo, kako nenavadne izjave lahko dajo tudi člani sami. Ko sem tako ob številnih priložnostih novinarjem ponudila številko katerega od gibanj, so ponudbo zavrnil, češ da tako ne bodo prišli do resnice in da njihovi uredniki od njih pričakujejo uporabo bolj zanesljivih virov.

V nasprotju z družboslovci, medijem ni potrebno delati primerjav, da bi ocenili relativne stopnje negativnih incidentov. Ko torej poročajo o tragediji ali kakšni vrsti zlorabe, v naslovu omenijo, da je bila žrtev ali krivec član/-ica sekte, kasneje v poročilu pa največkrat sploh ne omenijo, da je bil/-a ta član/-ica metodist/-ka. Rezultat tega je, da so take tragedije in zlorabe kljub relativno redkim primerom zato bolj vidne, na ta način pa v javnosti tudi pretirano povezane z NRG.

Logika ciljev in interesov medijev nima posledic le v tem, da se v nasprotju z družboslovjem le redko poglobijo oz. zagotovijo enako ravnovesje, kot ga le-ta zahteva, njihov socialni položaj tudi omogoča, da so njihove sekundarne konstrukcije vplivne (zaradi zelo razširjene cirkulacije in privlačnosti), hkrati pa izjemno težavne za preverjanje in popravljanje. Objavijo lahko pritožbe in popravke, vendar pa ti le redko pritegnejo enako mero pozornosti kot izvirna zgodba. Mnogokrat jo je težko izslediti za ponovno branje; bežno televizijsko poročilo ali zgodba v časopisu ali reviji pustijo vtis še dolgo potem, ko smo jih videli ali vrgli stran, ne ostane pa nam nekaj, kar bi lahko podrobneje raziskali. Le redko pa so navedene tudi reference, s katerimi bi si lahko pomagali. Tudi v bolj uravnovešenih oddajah in člankih nam bolj senzacionalne podobe hitreje in lažje ostanejo v mislih. Le tiste oddaje in zgodbe, ki jih PSG izbere za citiranje, se ohranijo za reciklažo.

⁷ *Izjeme so le prave knjige, kot sta mehko vezani izdaji avtorjev Kilduff (1978) in Krause (1978), ki sta izšli le nekaj dni po tragediji v Jonestownu. Knjigi Hounama in Hogga (1984) ter Fitzgeralda (1986), ki sta najprej izhajali v obliki člankov v časopisih in popularnih revijah, vključujeta tudi izjemne poglobljene raziskave.*

Zakonodaja

Primarni interes zakonodaje, kot jo zastopata sodnik in včasih porota, je zagotavljanje izvajanja pravice glede na zakon v državi. Zakon ne poskuša predstaviti celotne ali uravnotežene slike primarne konstrukcije, temveč usmerja pozornost k tistim vidikom, ki bi lahko bili relevantni za tožbo. Celo nekatere informacije (kot na primer predhodne obtožbe), ki bi lahko bile primerne za bolj splošno razumevanje, se izločijo kot nesprejemljiv dokaz. Specifičen interes obrambe in tožilstva je zmaga njihovih strank. Vsaka stran zase poskuša zgraditi podobo realnosti, ki je v prid njihovem položaju in škoduje drugi strani. Čeprav lahko sodnik (ali porota), ob razsojanju o dveh nasprotnih straneh, doseže neko vmesno pozicijo, ni nobenega zagotovila, da je ta pozicija tudi tista prava. Za začetek se lahko vprašamo, vmesna čemu? Sodišče je postavilo startno in ciljno črto, prava pozicija pa je lahko ali pa tudi ne, nekje (kjerkoli) med obema.

Odvetniki uporabljajo "strokovne priče", ki se navadno predstavijo kot predstavniki znanstvene sfere, zato bi, prima facie, od strokovne priče pričakovali, da bo predstavljala sekundarno konstrukcijo realnosti, ki ustreza tisti, ki jo predstavljajo družboslovci, vendar pa to ni vedno tako. Prvi razlog je v tem, da odvetniki povabijo priče, za katere je znano, da zagovarjajo stališče, ki je njim v podporo, še bolj bistveno pa je, da sodišče odloča o tem, katera vprašanja bodo ali ne bodo postavljena.

Če strnemo, je celoten postopek sestavljen iz argumentov za in proti nasprotnojočim se verzijam realnosti, od katerih je vsaj ena ali pa sta kar obe, v veliki meri popačeni verziji primarnih konstrukcij. To morda niti ne bi bilo tako pomembno, če bi se proces uporabljal le v sodne namene. Vendar pa obstaja veliko dokazov, da se odločitve v enem primeru uporabljajo tudi v drugih, da bi "dokazali" verzijo realnosti, ki skoraj ni relevantna, celo za določeno vprašanje v sodnem primeru ne (Barker, 1989b: 197-201).

Terapevti

Tako kot pravniki-branilci, želijo tudi terapevti in svetovalci pomagati svojim strankam. Vendar pa terapevti stranki pomagajo, da si sama zgradi novo realnost, s katero bo živela in ob kateri se bo dobro počutila, namesto da bi dokazovali njeno prejšnjo verzijo realnosti, ki bo v javnosti zmagala nad nasprotnimi. Prakse se med sabo seveda zelo razlikujejo. Mnogo terapevtov stranki pomaga doseči bolj jasno razumevanje primarne konstrukcije, katere udeleženec je zdaj ali je bil nekoč. To je praktična konstrukcija, katere center je stranka, ni pa uravnotežena ocena skupine kot celote. Terapevti, ki so se dovolj zanimali za NRG, da so se udeležili svetovalnih seminarjev INFORM-a, pravzaprav ne želijo splošnih informacij (kot na primer podrobno mnenje o gibanju), ko je k njim napotena stranka. Razlog je predvsem v tem, da se jim zdi, da to lahko vpliva na njihov odnos do stranke - na nek način bi bilo izdajstvo, če bi slišali katerokoli drugo stališče in ne le strankinega.

Naj bom pri tem jasna, da to ni kritika tistih terapevtov, ki strankam uspešno pomagajo, da si opomorejo po težkih izkušnjah. Želim le opozoriti na to, da se njihovi cilji razlikujejo od ciljev družboslovcev, zato uporabljajo drugačne metode in vključujejo drugačna znanja. Sekundarna konstrukcija terapevta se lahko razlikuje od družboslovčeve, lahko pa jo tudi dopolnjuje. Konflikt med obema se pojavi takrat, ko svetovalec in terapevt trdita, da poznata določeno gibanje - ali gibanja na splošno - že zato, ker delata s stranko. To postane dostikrat vidno, ko se terapevti pojavijo na sodišču kot strokovne priče, ali če svoje zgodbe predstavijo medijem in/ali na javnih srečanjih. Tudi to ne bi bilo sporno, če bi se zgodbe omejele na opise načinov, kako bi ljudem lahko pomagali, ne pa da trdijo, da so to dokazano natančni in uravnovešeni prikazi primarnih konstrukcij, saj je njihov vir "strokoven". Seveda je strokoven, vendar pa, podobno kot na sodišču, ta stroka primarno ne teži k oblikovanju natančnega in uravnovešenega mnenja.

Dve bistveni situaciji, kjer so svetovalci in terapevti s sociologi nasprotnega mnenja, sta: (a) tako imenovani tezi o pranju možganov in nadzoru duha (glej zgoraj) in (b) izjave o ritualnih satanističnih zlorabah. Preučevanje področja navedenega pod (b) je razkrilo precejšnjo količino dokazov, ki kažejo na to, da terapevti strankam ne pomagajo le pri gradnji njihovih sekundarnih verzij realnosti, temveč si zgradijo svojo, nato pa stranko pod pritiskom prisilijo, da jo sprejme (Mulhern, 1994; Richardson et al., 1991; glej tudi Huston, 1993:9).

Onstran slonokoščene stolpa

Čeprav družboslovje ne more trditi, da je tako "znanstveno" kot naravoslovje, pa je zagotovo bolj znanstveno od svojih tekmecev. Logika njegovega pristopa pri oblikovanju uravnovešenih in natančnih mnenj o NRG je neizmerno superiorna logikam svojih tekmecev. Nediferenciran relativizem, ki ga zastopajo nekateri zagovorniki dekonstrukcionizma in postmodernizma, se mi zdi preprosto smešen. Pravila znanosti (čeprav le ohlapno obravnavana, kot v tem članku) niso le jezikovna igra. So zagotovilo minimalnega, pa čeprav omejenega, epistemološkega statusa. Noro bi bilo razpravljati o tem, da je vse sprejemljivo (anything goes) - nekatere stvari so očitno zmotne, kar lahko empirična opazovanja nazorno prikažejo vsakomur z dobro delujočimi možgani. Nedvomno pa se nekaterih izjav (moralne ocene in trditve o nadnaravnem) ne da empirično preveriti in bi bilo prav tako noro verjeti, da jih lahko ovržemo ali dokažemo nekomu, ki je drugačnega mnenja. Take izjave pa segajo izven domene družboslovja. Ne namigujem na to, da ima družboslovje monopol nad Resnico. Daleč od tega. Menim, da bi morale družboslovne metode (odprtost za kritiko in empirično preverjanje, predvsem pa uporaba primerjalne metode) jamčiti za to, da oblikuje bolj uravnovešeno in bolj uporabno mnenje kot tekmeči, ker vidi, kako stvari so in kako bi lahko bile - in ne, ker se odloči, kako naj bodo, temveč ker sprejema odločitve o tem, kako naj bi bile.

Naj se družboslovci ukvarjajo tudi s tem, kako so njihove sekundarne konstrukcije uporabljene in se tako vključijo v primarne konstrukcije širše "sektantske scene", ne le iz metodoloških razlogov (kot smo razpravljali prej), temveč zaradi

svojih etičnih in političnih ciljev? Je takšna vpletenost vprašanje brezbržnosti do znanstvenega preučevanja religije, ji je škodljiva ali je z njo združljiva? Kaj narediti, če tekom naše raziskave pogosto naletimo na nesporazume, napačne informacije in/ali velika popačenja, ki povzročijo nepotrebno trpljenje in so sorodne s predmetom, ki smo ga preučevali z metodami, za katere verjamemo, da so superiorne tistim, ki so povzročile nastanek nepravilnosti? Kaj če ugotovimo, da ljudje, ki trdijo, da imajo strokovno znanje, vztrajajo pri trditvah, da so do določenih zaključkov prišli s pomočjo znanstvene metode, vendar pa o tem ne priskrbijo nobenih dokazov, in sumimo, da ta znanstvena metoda ne pripelje, pa tudi ne more pripeljati, do takih zaključkov? Mar ni naša naloga, da se kot posamezniki in člani stroke borujemo proti omejenosti, izkoriščanju in predsodkom, ali da vsaj popravljamo nepravilne izjave na našem področju? Ali naj naše dvome kar objavimo v JSSR (*Journal for the Scientific Study of Religion*) in upamo, da bo nekdo drug prebral, kar smo napisali, in to uporabil, da bi oporekal alternativnim različicam?

Ničesar ne vem o znanstveni podjetnosti, ki sugerira, da bi se družboslovci na tržišču morali zavzemati za svoje verzije realnosti. Hkrati tudi ne poznam ničesar, kar iz znanosti izhaja in bi tako udeleževanje preganjalo. Tisti od nas, ki se nam je uporaba sekundarnih konstrukcij socioloških proučevanj religije vendarle zdela nujna, menimo, pa če je prav ali ne, da imamo enake pravice kot kdorkoli drug (in ustrežnejše znanje kot mnogi), ne le da promoviramo družboslovno znanstveno perspektivo, temveč da se sprašujemo o sekundarnih konstrukcijah drugih, ko se nam te zdijo netočne in pristranske.

Vendar pa življenje ni tako preprosto. Tekmeci lahko vplivajo na nas takoj, ko ostanemo brez relativne zaščite slonokoščene stolpa. Kot sem že prej namignila, je naša prisotnost ponekod dobrodošla, drugje predstavlja grožnjo. Grožnjo pa predstavlja tudi za nas - ne le neprijetnost ob načinih, kako smo včasih napadeni, temveč bolj zahrbtno grožnjo samim meta-vrednotam in metodam, ki nam lahko dajejo moč nad našimi tekmeci....

Načini, kako različni oblikovalci sekundarnih konstrukcij svoje blago prodajajo, so bistvenega pomena za njihov uspeh ali neuspeh. Prva ovira, na katero naletijo družboslovci, je postavitve stojnice na tržnici na dobrem mestu. Ko družboslovci zaključijo svojo raziskavo, rezultate navadno objavijo v strokovnih knjigah in revijah, ki potem ležijo na prašnih policah in le redki drugi družboslovci se zavedajo njihovega obstoja. Uvrstitev monografije na razstavo knjig letnega srečanja SSSR, celo objava ali recenzija objavljena v JSSR niso dovolj. Te lahko vodijo do internih razprav. Če pa ne dosežemo tudi zunanjih opazovalcev, ne dobimo njihovih dragocenih odzivov, hkrati pa tako najverjetneje tudi ne doprinesemo k spremembam na "sektantski sceni".

Morda bi morali delovati bolj zavedno, kot je naša navada, če želimo, da bodo naše predstavitve relevantne tudi za publiko, ki jo želimo doseči. Ne mislim, da bi morali rezultate ponarejati, da bodo tako postali sprejemljivi. Ravno nasprotno. Menim, da bi morali rezultate predstavljati tako, da bodo razumljeni in opaženi, podobno kot igralec, ki igra dolgočasneža, pa če bodo sprejeti ali ne - morda še posebej takrat, ko sumimo, da ne bodo dobrodošli. Če si podrobneje ogledamo medije in PSG, se lahko naučimo novih lekcij (in se zavedamo pasti). Mediji imajo

daleč največjo publiko in lahko nanjo zelo močno vplivajo, čeprav (ali pa prav zato, ker) so omejeni s kratko življenjsko dobo in težavami pri preverjanju in ponovnem iskanju vsebine. PSG ponuja približno ducat nedvoumnih točk, ki bi jih lahko pripisali katerikoli situaciji, kot prekaljeni politiki pa se tako lahko spretno izmaknejo neugodnim vprašanjem. Sporočilo PSG je bolj popularno - ne le, da so sekte privlačno zlobne v primerjavi z nami ostalimi. S svojimi tehnikami nadzora duha ponujajo preprosto razlago, zakaj ljudje zavračajo "normalno" družbo, da bi sledili "neverjetnim" prepričanjem in živeli "nemogoča" življenja. Še več. Sektam lahko obesimo odgovornost za kakršnekoli težave, ki obstajajo med člani in njihovimi družinami.

Če želimo ohraniti zdravo pamet, moramo uvideti, da nekatere bitke ne bodo nikoli dobljene. Nekateri bodo še naprej vztrajali pri svojih verzijah realnosti, ne glede na dokaze, ki jih ne potrjujejo, zopet drugi (včasih isti ljudje) pa bodo še naprej popačeno prikazovali naše sekundarne konstrukcije. Nikakor pa naših verzij realnosti ne zavračajo vsi posamezniki iz ostalih kategorij. Dva nekdanja člana odbora FAIR sta postala pomembna člana upravnega odbora INFORM-a, številni predstavniki medijev, ki so se prej opirali na PSG, zdaj obsežno uporabljajo vire in mednarodne kontakte INFORM-a. Bolj realistični izziv pa je komunikacija s tistimi, ki se brez zlobnih namenov zanimajo za natančna in uravnovešena mnenja o NRG. Kako naj torej damo na razpolago našo konstrukcijo, ne da bi tvegali integriteto našega mnenja?...

Zaključek

Družbena realnost ni nespremenljiva struktura. Je proces, ki se nenehno pomi-ka naprej in obstaja le, če posamezniki njegov obstoj priznavajo in delujejo kot medij, skozi katerega je procesiran. Čeprav se nekatera dojemanja prekrivajo, pa niti dve osebi ne delita popolnoma enake verzije realnosti. Na vse konstrukcije družbene realnosti bolj ali manj vpliva subjektivno razumevanje (prejšnje izkušnje, vrednote, domneve, upanja, strahovi in pričakovanja), hkrati pa tudi socialni položaj, s katerega zaznavamo socialno realnost. Sekundarne konstrukcije prikazujejo razlike, ki se spreminjajo sistematično in v veliki meri glede na strokovne ali skupinske interese konstruktorjev.

Kot družboslovce nas zanima oblikovanje natančnih in uravnovešenih konstrukcij. Da bi to dosegli, verjamemo, da je za raziskavo pomembna naša povezanost z ljudmi, ki jih preučujemo. To pripelje do zapleta, saj lahko mi vplivamo na naše podatke, pa tudi podatki sami vplivajo na nas. Zaplet pa se lahko še poglobi, če se, kot posamezniki z določenimi vrednotami, aktivno vključimo v tekmovanje na odprtem trgu, kjer drugi poskušajo prodati svoje sekundarne konstrukcije iste primarne realnosti.

... Ne verjamem, da je ideja o znanstvenem preučevanju religije popolnoma nesmiselna. Rada bi potrdila, da je izvajanje socioloških raziskav, vsem svojim težavam navkljub, pomembna in vredna disciplina. Imamo metodo-logiko, ki lahko oblikuje bolj natančna in uravnovešena mnenja o družbeni realnosti od tistih, ki

jih uporabljajo drugi konstruktorji sekundarnih konstrukcij. Kar zadeva "sektantsko sceno" menim, da bi metodološko morali "iti noter", da bi lahko ugotovili, kaj se dogaja, in da politično lahko ali pa celo moramo "vplivati na spremembe". Komunicirati moramo tako, da nas bodo slišali. Ni razloga, zakaj se ne bi borili proti nevednosti in napačnim informacijam, ko jih opazimo. Nobenega razloga tudi ni, zakaj kot državljani ne bi smeli uporabljati ugotovitev družboslovja za boj proti pobožnjaštvu, nepravilnosti in vsem nepotrebnim nadlogam.

Če sprejmemo to poslanstvo, pa moramo biti zelo previdni, da ne gremo z glavo skozi zid in, če metafore še malo pomešamo, ne pustimo političnemu slepcu voditi empiričnega psa. Kot profesionalni družboslovci moramo biti bolj previdni kot prej, se bolj zavedati meta-vrednot in delovati v skladu z njimi. Spoznati moramo, da so morda drugi začeli določevati našo agendo - da smo morda začeli izbirati in ocenjevati glede na kriterije, ki niso v skladu z interesi družboslovja. In kadar predstavljamo in zagovarjamo svojo verzijo realnosti, ne smemo pozabiti, da se na strokovno sposobnost lahko izgovarjamo le znotraj določenega prostora - da je veliko legitimnih vprašanj, ki jih ne moremo in jih tudi ne bi smeli postaviti - kot družboslovci ...

LITERATURA

- Asch, Solomon E. (1959): Effects of group pressure upon the modification and distortion of judgements. V *Readings in social psychology* (3. izdaja), uredniki Eleanor E. Maccoby et al., 174-183. London: Methuen.
- Barker, Eileen (1984): The making of a Moonie: Brainwashing or choice? Ponovno natisnili Gregg Revivals, Aldershot, 1993.
- Barker, Eileen (1987): Brahmins don't eat mushrooms: Participant observation and the new religions. *LSE Quarterly* 1: 127-152.
- Barker, Eileen (1989a): New religious movements: A practical introduction. London: HMSO.
- Barker, Eileen (1989b): Tolerant discrimination: Church, state and the new religions. V *Religion, state and society in modern Britain*, urednik Paul Badham, 185-208. Lewiston, NY: Edwin Mellen Press.
- Barker, Eileen (1992): Authority and dependence in new religious movements. V *Religion: Contemporary issues. The All Souls Seminars in the sociology of religion*, urednik Bryan Wilson, 237-255. London: Bellew.
- Barker, Eileen (1993a): Will the real cult please stand up? V *Religion and the social order: The handbook of cults and sects in America*, urednika David G. Bromley in Jeffrey Hadden, 193-211. Greenwich, CT, and London: JAI Press.
- Barker, Eileen (1993b): Behold the New Jerusalem! *Sociology of Religion* 54: 337-352.
- Barker, Eileen (1994): But is it a genuine religion? V *Between sacred and secular: Research and theory on quasi-religion*, urednika Arthur L. Greil in Thomas Robbins, 69-88. Greenwich, CT, and London: JAI Press.
- Barker, Eileen (1995): Plus Ça change. V *20 years on: Changes in new religious movements. Posebna izdaja Social Compass* 42, urednika Eileen Barker in Jean-François Mayer, 165-180.
- Berger, Peter in Thomas Luckmann (1966): *The Social Construction of Reality*. London: Penguin.
- Bromley, David G. in Anson Shupe (1995): Anti-cultism in the United States. *Social Compass* 42: 221-236.

- Douglas, Mary (1966): *Purity and danger*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Douglas, Mary (1970): *Natural symbols: Explorations in cosmology*. London: Barrie and Rockliff.
- Fitzgerald, Frances (1986): *Cities on a hill*. New York and London: Simon and Schuster.
- Hounam, Peter in Andrew Hogg (1984): *Secret cult*. Tring: Lion.
- Houston, Gaie (1993): The meanings of power. *Self and Society* 21: 4-9.
- Introvigne, Massimo (1995): L'évolution du 'mouvement contre les secrets' chrétien 1978-1993. *Social Compass* 42: 237-247.
- Joules-Rosette, Bennetta (1975): *African apostles*. Ithaca: Cornell University Press.
- Kilduff, Marshall in Ron Javers (1978): *The suicide cult*. New York: Bantam.
- Krause, Charles A. (1978): *Guayana massacre: The eyewitness account*. New York: Berkley Books.
- Lewis, James R. (1986): Restructuring the 'cult' experience. *Sociological Analysis* 47:151-9.
- Mickler, Michael L. (1980): *A history of the Unification Church in the Bay Area: 1960-74*. MA thesis. Graduate Theological Union, University of California, Berkley.
- Mickler, Michael L. (1992): The politics and political influence of the Unification Church. Paper given at SSSR Washington, DC.
- Mulhern, Sherrill (1994): Satanism, ritual abuse, and multiple personality disorder: A sociohistorical perspective. *The International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis* 42: 265-88.
- Popper, Karl (1972): *Objective knowledge: An evolutionary approach*. Oxford: Clarendon Press.
- Radcliffe-Brown, A.R. (1950): On joking relationships. *Africa* 13: 195-210.
- Richardson, James T., Joel Best in David G. Bromley, uredniki (1991): The satanism scare. New York: de Gruyter.
- Runciman, W.G. (1969): Sociological evidence and political theory. V *Philosophy, politics and society*, 2. Serija, urdnika Peter Laslett in W.G. Runciman, 34-47. Oxford: Blackwell.
- Shupe, Anson D. in David G. Bromley (1980): *The new vigilantes*. Beverly Hills: Sage.
- Solomon, Trudy (1981): Integrating the "Moonie" experience. V *In Gods we trust*, urednika Thomas Robbins in Dick Anthony, 275-294. New Brunswick, NJ, and London: Transaction.
- Weber, Max (1947): *The theory of social and economic organization*. New York: Free Press.
- Wilson, Bryan, urednik (1970): *Rationality*. Oxford: Blackwell.
- Wright, Stuart (1987): *Leaving cults: The dynamics of defection*. Washington, DC: SSSR.
- Wuthnow, Robert (1987): *Meaning and moral order: Explorations in cultural analysis*. Berkley: University of California Press.